

A HANGOK EGYMÁSRA HATÁSÁNAK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI

A **hangok** a beszéd tovább már nem bontható alkotóelemei, a szavak és szóelemek hangtestét építik fel. A **beszédhangokat a hangképző szervek** segítségével hozzuk létre, mégpedig nem elszigetelten, hanem összefüggően, egy folyamat részeként ejtjük és halljuk őket.

Az egymás melletti, de a távolabbi hangok is hatnak egymásra, ezt a jelenséget **alkalmazkodásnak** nevezzük, szerepe, hogy biztosítsa a hangképző szervek akadálytalan működését. Az alkalmazkodás törvényszerűségeit **hangtörvényeknek** nevezzük.

A **mássalhangzók** egymásra való hatását a **mássalhangzótörvények** foglalják össze, minőségi és mennyiségi változáson egyaránt keresztülmenniük, de a **magánhangzók is hatnak egymásra**, bár általában nem közvetlenül egymás mellett állnak, az így létrejött törvények a hangrend és az illeszkedés

Hangtörvények	
<i>Magánhangzótörvények</i>	<i>Mássalhangzótörvények</i>
<ul style="list-style-type: none"> • hangrend • illeszkedés (hangrend és ajakműködés szerint) • hiátustörvény 	<ul style="list-style-type: none"> • részleges és teljes hasonulás • összeolvadás • rövidülés • kiesés vagy kivetés • nyúlás

MAGÁNHANGZÓK ALKALMAZKODÁSI ESETEI

- 1) A magánhangzóknak a szavakon belüli harmóniáját **hangrendnek** nevezzük. A magyar szavak többségében vagy csak **magas**, vagy csak mély magánhangzók fordulnak elő. Vannak olyan szavaink is, amelyekben a **mély** magánhangzók mellett *e, é és i, í* hangok találhatóak, ezek a szavak **vegyes hangrendűek**. A szavak hangrendje tehát magas (*gyönyörű*, mély (*csónak*) vagy vegyes (*csillag*) lehet.

A hangrend törvényszerűsége **nem vonatkozik** az összetett és az idegen eredetű szavakra. Az összetett szavakban a toldalékok az utótag hangrendjét követik (*lángésznek, gyógyszerek, földrajzot*). Ha az idegen eredetű, vegyes hangrendű szavak utolsó tagjában ajakkerekítéses hang vagy *e* hang van, akkor a toldalék magas hangrendű (*sofőrnek, pasztöröz, kódexben, koncerten*).

- 2) A toldalékok magánhangzójának a szó hangrendjéhez való igazodás az **illeszkedés**. Magas hangrendű szavakhoz magas hangrendű toldalék járul (*sietve*), mély hangrendű szóhoz mély hangrendű toldalék járul (*kapuban*), míg a vegyes hangrendű szavak általában mély hangrendű toldalékot vesznek fel (*kávéja*).

Vannak olyan vegyes hangrendű szavaink, amelyek toldalékolása ingadozik (*Ágnesnek, Ágnesnak; fotelben, fotelban* stb.), míg egyes vegyes hangrendű szavainkhoz csak magas hangrendű toldalék járulhat (*bukfencről, parlamentbe*). A háromalakú toldalékok (*-on-en-ön, -hoz/hez: /-höz, -kodik –kedik –ködik*) ajakműködés szerint is illeszkednek, s az utolsó szótag magánhangzójának ajakműködéséhez igazodnak. (Pl. *nővérhez, esőhöz; bővelkedik, erőlködik; derültök, beléptek* stb.)

- 3) A **hiátustörvény** szerint, ha két magánhangzó között hangűr (hiátus) van, akkor azt a beszélők igyekeznek megszüntetni. A megszüntetés két módon lehetséges: vagy betoldódik egy mássalhangzó a két magánhangzó közé, vagy pedig az egyik magánhangzó kiesik. A betoldódó hang a hangűrtöltő vagy hiátustöltő hang: például *fiú > [fijú]; tea > [teja]; dió > [dijó]; leány > [lány]; reá > rá] stb.*

MÁSSALHANGZÓK ALKALMAZKODÁSI ESETEI

A) **Részleges hasonulás**

- 1) A mássalhangzók alkalmazkodási esetei között **zöngéesség** szerinti **részleges hasonulásról** akkor beszélünk, ha két egymás mellé kerülő mássalhangzó közül az előbb álló zöngéesség tekintetében alkalmazkodik a mögötte állóhoz, pl.: *vasban* [vazsban), *tűzhet* [tűszhet] *hangpárok*.; *gy-ty* *p-b*, *t-d*, *k-g*, *z-sz*, *zs-s*, *v-f*
- 2) **Képzés helye szerinti részleges hasonulás** pl. az *n + p*, *n + b*, *n + gy* és az *n + ty* hangok találkozásakor keletkezik *színpad* [szimpad], *különben* [külömben], *rongy* [ronygy], *ponty* [ponyty).

- B) Teljes hasonulással** akkor találkozunk, ha két egymás mellé kerülő mássalhangzó közül az egyik a másikkal azonossá válik. Ha ezt a változást **írásban nem jelöljük**, akkor jelöletlen teljes hasonulásról beszélünk (hagyja [haggya), igazság [igasság]). **Jelölt a teljes hasonulás**, ha a változást, az azonossá válást írásban is rögzítjük (késsel, széppé, ebben).
- C)** A mássalhangzók alkalmazkodásának egyik fajtája az **összeolvadás** is. Ilyenkor két találkozó mássalhangzó helyett (általában egy zárhang és egy réshang helyett) egy harmadikat (általában egy zár-rés hangot) ejtünk (tetszik [teccik), szabadság [szabaccság], tudjuk [tuggyuk).
- D) Rövidüléskor** egy hosszú és egy rövid mássalhangzó kerül egymás mellé, s a hosszú hang az ejtésben megrövidül tollbamondás [tolbamondás], otthon [othon], hallgat [halgat).
- E) Kiesésnek** nevezzük azt a hangzásbeli jelenséget, amelynek során három egymás mellé kerülő mássalhangzó közül a középsőt nem ejtjük (*mondta* [monta), *ijesztget* [ijeszgetj).
- F) Nyúlásról** akkor beszélünk, ha két magánhangzó között a rövid mássalhangzót hosszan ejtünk (*egyezik* [eggyezik], *kisebb* [kissebb).